Lucyna Matuszak

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Włocławku

Kompetencje nauczycieli nauczania wczesnoszkolnego w zakresie edukacji muzycznej

Streszczenie

Treść artykułu przedstawia kwalifikację zakresu kompetencji nauczycieli. Ukazuje, jak niemożliwe obecnie jest, aby jedna osoba – nauczyciel uczący w klasach I–III szkoły podstawowej – posiadała wysokie kompetencje w zakresie wszystkich edukacji, a szczególnie w zakresie edukacji muzycznej. Wysokie kompetencje nauczyciela należycie wspomagają edukację i rozwój osobowości dzieci, jednak wadliwa polityka oświatowa nie bierze tego pod uwagę.

Słowa kluczowe: kompetencje nauczyciela, sylwetka współczesnego nauczyciela, edukacja muzyczna.

Teaching skills of early childhood teachers in the field of music education

Abstract

The content of the article presents the classification of the competence of teachers. It shows how nowadays it is impossible for one person – a teacher teaching in classes I–III of primary school – to have a high level competence in all education, especially in the field of music education. High competence of the teacher duly support education and personality development of children, but flawed education policy does not take this into account.

Keywords: competence of the teacher, silhouette of the contemporary teacher, musical education.

Wstęp

Aktywność muzyczna ma naturę psychofizyczną. Uczestniczy zatem w formowaniu szczególnie pożytecznych cech osobowości: fantazji, zdolności twórczych, wyobraźni, zaradności, samodzielności, zdyscyplinowania, skłonności do utrzymywania więzi społecznych, wrażliwości emocjonalnej, potrzeby ładu, systematyczności etc. Rozpatrując rolę edukacji muzycznej w szerszej perspektywie, można się odwołać do stwierdzenia Herberta Reada, że w sztuce tkwi źródło wyjątkowej siły zdolnej zmobilizować człowieka do działań zgodnych z najwyższymi wartościami moralnymi i społecznymi. Zatem rozwijanie szeroko pojętej aktywności muzycznej winno być celem edukacji, szczególnie w nauczaniu początkowym.

Jaki powinien być nauczyciel, aby sprostać tak szeroko rozumianej edukacji muzycznej? Na pewno powinien posiadać szerokie kompetencje w tym zakresie. Czy studia przygotowują nauczyciela do jego pracy? Czy wyposażają go w taki zakres wiedzy i umiejętności, aby czuł się kompetentny?

Zanim odpowiemy na postawione pytania, wyjaśnijmy, co obejmuje kompetencja nauczyciela i jak ją pojmują zajmujący się tym tematem pedagodzy.

Kompetencje nauczyciela

Według Wincentego Okonia kompetencje to podstawowy czynnik wychowania, umożliwiający jednostce samorealizację, powstający w procesie uczenia się[1].

Natomiast Zdzisław Bartkowicz uważa, że kompetencje zdobywane są w procesie uczenia się. Aby być kompetentnym, przede wszystkim trzeba mieć odpowiednie przygotowanie do sprawnego działania w określonym zawodzie czy dziedzinie[2].

---

[1] Por. W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.
[2] Por. Z. Bartkowicz, *Nauczyciel kompetentny, teraźniejszość i przyszłość*, Lublin 2007.

Chcąc określić pojęcie „kompetencje", często używa się wyrazów bliskoznacznych, takich jak: prawidłowo, właściwie, należycie, fachowo, profesjonalnie, sprawnie, umiejętnie itp. Kompetencje to dyspozycje jednostki, które sprawiają, że jest ona uznana za zdolną do wykonywania określonych zadań bądź pełnienia pewnych funkcji[3].

Ciekawie sklasyfikował kompetencje Stanisław Dylak, dzieląc je na trzy grupy:
- kompetencje bazowe – określa je wysoki poziom rozwoju intelektualnego i moralnego;
- kompetencje konieczne – obejmują kompetencje interpretacyjne, autokreacyjne i realizacyjne;
- kompetencje pożądane – to różne umiejętności i zainteresowania.

Podobnie jak jest wiele różnych definicji pojęcia „kompetencje", tak istnieje wiele ciekawych klasyfikacji tegoż określenia. Na przykład Wacław Strykowski wyróżnia kilka rodzajów klasyfikacji kompetencji. Jedną z najczęściej wyróżnianych jest podział na trzy grupy według M. Taraszkiewicz:
- kompetencje merytoryczne,
- kompetencje dydaktyczno-metodyczne,
- kompetencje wychowawcze[4].

Przytacza on również podział na pięć kompetencji kształtowanych u studentów, przyszłych nauczycieli uczelni angielskich według L. Cohena, L. Maniona i K. Morrisona:
- wiedza przedmiotowa,
- przekazywanie wiedzy,
- kierowanie klasą,
- ocenianie i rejestrowanie postępów przedmiotowej poszczególnych uczniów,
- dalsze samodoskonalenie zawodowe[5].

---

[3] Por. K. Stech, *Kompetencje zawodowe nauczyciela- spojrzenie na problem*, [w:] *Kompetencje nauczyciela wychowawcy*, K. Ferenz, E. Kozioł (red.), Zielona Góra 2002.

[4] W. Strykowski, *Nauczyciel i jego kompetencje*, [w:] W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Poznań 2007, s. 70–71.

[5] Ibidem, s. 70–71.

Klasyfikacja kompetencji według Stanisława Dylaka

Autor dzieli kompetencje na trzy grupy: kompetencje bazowe, konieczne i pożądane. Szczególną uwagę poświęcił kompetencjom koniecznym.

Kompetencje bazowe to przede wszystkim wysoki poziom rozwoju intelektualnego i moralnego, a także mile widziany rozwój społeczny. Dylak wspomina również o sprawnym działaniu niektórych zmysłów, które współgrają z wyżej wymienionymi. Tak więc autorowi chodziło o te kompetencje, dzięki którym nauczyciel będzie mógł się porozumieć z dziećmi, młodzieżą czy współpracownikami, będzie przyswajał określone zasady etyczne czy społeczne, przestrzegał ich.

Kompetencje pożądane mogą się znajdować w osobie nauczyciela, ale nie muszą. Posiadanie tychże kompetencji może jednak być pomocne w wykonywaniu zawodu nauczyciela. Dylak ma tu na myśli umiejętności wypływające z różnorodnych zainteresowań.

Kompetencje konieczne, które wymienia autor, jak sama nazwa wskazuje, są najważniejsze. Bez nich nauczyciel nie mógłby wykonywać swojego zawodu. I tu z koniecznych Dylak wyróżnia trzy ich rodzaje: interpretacyjne, autokreacyjne i realizacyjne.

Kompetencje interpretacyjne autor dzieli na: wartości pedagogiczne, wiedzę przedmiotową oraz wiedzę i umiejętności pedagogiczne.

Kompetencje interpretacyjne w aspekcie wartości pedagogicznych pozwalają na samodzielne działanie nauczyciela w różnych warunkach politycznych i pedagogicznych oraz podejmowanie adekwatnych działań w stosunku do potrzeb swoich uczniów. Nauczyciel powinien posiadać samokrytyczny stosunek do wiedzy i świata oraz sam krytycznie interpretować świat.

Kompetencje interpretacyjne w aspekcie wiedzy przedmiotowej to nic innego jak znajomość treści, które są przedmiotem komunikacji. Autor podkreśla, że są one niezbędne. Uważa, że: „główna wiązka zadań nauczyciela zmierza ku interpretacji, przekształcaniu i porządkowaniu informacji uzyskiwanych prze uczniów poza szkołą, a tym samym – ku ułatwianiu uczenia się”[6].

[6] S. Dylak, *Wizualizacja w kształceniu nauczyciela*, Poznań 1995, s. 38–29.

Kompetencje interpretacyjne w aspekcie wiedzy i umiejętności pedagogicznych oznaczają, że nauczyciel poddaje swoją wiedzę pedagogiczną, merytoryczną, swe działania i propozycje tych działań ciągłej „rozumnej krytyce". Nauczyciel posiadający takie kompetencje to ten, który sam tworzy techniki działania i metody w przekazywaniu wiedzy.

Kompetencje realizacyjne podzielone są na trzy grupy, w których rozpatrywane są czynności nauczyciela:

– obiekt, na który jest skierowana czynność, czyli osobne jednostki, grupy, cała klasa lub cała społeczność szkolna;
– poziom zorganizowania: zachowania ekspresyjne, czynności socjotechniczne oraz czynności metodyczne;
– rozpoznanie problemu, podjęcie decyzji i wykonanie, wyegzekwowanie podjętej decyzji.

Wszystkie te czynności wykonywane przez nauczyciela łączą się ze sobą, dając w efekcie aktywną postawę nauczyciela.

Kompetencje autokreacyjne to nic innego jak tworzenie przez nauczyciela własnej wiedzy pedagogicznej. Nauczyciel pracuje nad stworzeniem samego siebie[7].

2. Klasyfikacja kompetencji według Wacława Strykowskiego

Wacław Strykowski wyróżnia dziesięć grup kompetencji: merytoryczne, psychologiczno-pedagogiczne, diagnostyczne, w dziedzinie planowania i projektowania, dydaktyczno-metodyczne, komunikacyjne, medialne i techniczne, związane z kontrolowaniem i oceną osiągnięć uczniów oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły, dotyczące projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych oraz autoedukacyjne.

Kompetencje merytoryczne (inaczej rzeczowe) polegają na bardzo dobrym opanowaniu i zrozumieniu treści, które zostaną przekazane uczniom. Zdobywa się je w toku studiów oraz podczas samokształcenia. Kompetencje merytoryczne to nie tylko opanowanie i zrozumienie treści nauczania

[7] Por. ibidem, s. 36–42.

przekazywanych uczniom, to również wykraczanie wiedzą poza podręczniki metodyczne. Nauczyciel powinien się wykazać większą wiedzą niż zawarta w podręczniku uczniów. Powinien poznawać wszelkiego rodzaju ciekawostki, nowe odkrycia naukowe, a tego z pewnością nie znajdzie w przewodniku, lecz w literaturze czy magazynach naukowych. Dlatego ważne jest permanentne samodoskonalenie.

W kolejnej kompetencji, psychologiczno-pedagogicznej, ważna jest wiedza, dzięki której nauczyciel będzie mógł podjąć działania diagnostyczne, dydaktyczne i wychowawcze. Jest to bardzo obszerny zakres wiedzy z psychologii rozwojowej i wychowawczej. Ważne jest umiejętne jej wykorzystanie w poznaniu uczniów, kontrolowaniu i ocenianiu, a także organizowaniu procesu kształcenia i wychowania.

Kompetencje diagnostyczne związane z poznawaniem uczniów i ich środowiska to obszar wiedzy teoretycznej na temat diagnozy, jej metod, technik, narzędzi, powiązanej z umiejętnością wykorzystania jej w praktyce.

Kompetencje w dziedzinie planowania i projektowania polegają na umiejętności zaplanowania i zorganizowania zajęć według planu. Nie tylko chodzi tu o scenariusze do zajęć, ale również o zaplanowanie programu wychowawczego, testów osiągnięć szkolnych itp.

Kompetencje dydaktyczno-metodyczne to z kolei wiedza na temat zasad i metod kształcenia oraz umiejętność właściwego ich dobrania.

Kompetencje komunikacyjne nauczyciela wynikają z umiejętności przystępnego przekazywania wiedzy uczniom tak, aby chcieli go słuchać i jak najwięcej treści zapamiętali.

Kolejne kompetencje to medialne i techniczne. Nauczyciel powinien wiedzieć, jakie zasoby medialne związane są z realizacją przedmiotu, bloku przedmiotowego lub ścieżki edukacyjnej, i wykorzystywać je podczas procesu kształcenia i wychowania. Winien wykazywać się umiejętnością obsługi narzędzi multimedialnych, znać ich funkcje, potrafić poradzić sobie w prostych awariach sprzętu. Za pomocą takich narzędzi nauczyciel komunikuje się z rodzicami i wykorzystuje je również do samodoskonalenia.

Kompetencje związane z kontrolowaniem i oceną osiągnięć uczniów oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły ściśle wiążą się z kompetencją

diagnostyczną. Odpowiedni dobór narzędzi do ewaluacji i właściwe ich stosowanie wiąże się z wiedzą na temat diagnozy. Autor podkreśla tutaj, jak trudne jest ocenianie osiągnięć uczniów, dlatego posiadanie tejże kompetencji ma ułatwić nauczycielowi to zadanie.

Mówiąc o kompetencjach dotyczących projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych, Strykowski miał na myśli możliwość, jaką dała nauczycielom reforma umożliwiająca projektowanie i ocenianie programów szkolnych, podręczników czy środków dydaktycznych. Ma on wówczas możliwość oceny i wyboru podręczników spośród wielu znajdujących się na rynku wydawniczym. Wybrany zestaw podręczników może urozmaicać i przekształcać, co pozwala na wykazanie się kreatywnością.

Kompetencje autoedukacyjne są związane z rozwojem zawodowym. Dotyczą samodoskonalenia nauczyciela, co przyczynia się do podwyższenia jego kwalifikacji i dopracowania warsztatu pracy[8].

Współczesny nauczyciel

Kompetencje współczesnego nauczyciela są rozpatrywane przez pryzmat posiadanej wiedzy, wykształconych umiejętności i zdobytych doświadczeń. Nowatorski nauczyciel umie opracować koncepcje pracy z uczniem i klasą na podstawie diagnozy pedagogicznej i psychologicznej. Umie również przełożyć podstawy programowe na autorskie wersje programu nauczania. Nauczyciel we współczesnej szkole wyróżnia się innowacyjnością i niestandardowością działań. Permanentnie doskonaląc się, odkrywa swój potencjał, bazując na rozwoju osobistym. Ma być specjalistą o gruntownej wiedzy i kulturze naukowej. Powinien budzić w uczniach zainteresowania, jak też kształcić umiejętność samodzielnego uczenia się. Uczeń takiego nauczyciela będzie dążył do doskonalenia własnej kultury intelektualnej. Współczesny nauczyciel przestaje powoli być przekaźnikiem jedynie wiedzy w jakimś zakresie nauki, a staje się diagnostą, specjalistą od środków dydaktycznych i konsultantem. Aby pełnić taką funkcję, niezbędny jest odpowiedni układ wiadomości i umiejętności. Wiadomości

[8] Por. W. Strykowski, op.cit., s. 69–80.

stanowią bazę do powstawania umiejętności, ale przyswajanie wiedzy nie wywołuje zawsze posiadania umiejętności. Stąd wniosek, że nauczyciel na pierwszym miejscu powinien opanować pewien zakres umiejętności[9]. Poziom umiejętności jest silnie powiązany z uzdolnieniami. Na gruncie nauczycielskim kompetencje związane z uzdolnieniami łączą się z twórczym przekraczaniem roli zawodowej nauczyciela.

Robert Kwaśnica wyróżnia trzy fazy na linii rozwojowej tworzącej zawód nauczyciela:

- przedkonwencjonalną – „wchodzenie w rolę zawodową […] zasadą działania nie jest tu bowiem próba sprostania pewnej konwencji, lecz dążenie do upodobnienia własnych zachowań do tych wzorów, które maksymalizują sprawne przystosowanie się do otoczenia;
- konwencjonalną – pełnej adaptacji roli nauczyciela – nauczyciel zna i rozumie wzorce interpretacyjne i realizacyjne oraz jest świadom ich uzasadnień, ale uzasadnienia te nie pochodzą od niego, lecz z zewnątrz. Jest to faza sprawnego posługiwania się wiedzą i umiejętnościami w sposób odtwórczy i przedkrytyczny;
- twórczego przekraczania roli zawodowej – odpowiada kompetencjom związanym z uzdolnieniami. „Swoistość tej fazy rozwoju przejawia się w dwojaki sposób. Po pierwsze, postkonwencjonalne formy rozumienia i działania z krytycznym posługiwaniem się widzą, co uwidacznia się w: rewidowaniu instytucjonalnie zdefiniowanej roli zawodowej, w badaniu jej uzasadnień i źródeł, w poszukiwaniu własnych uzasadnień, w modyfikowaniu związanych z tą rolą standardów praktyczno-moralnych […] i technicznych. […] Po drugie, dążeniu do wyzwalania się z zastanych konwencji towarzyszy twórcze wykorzystanie wiedzy, czego wyrazem jest opracowanie własnej osobistej koncepcji rozumienia rzeczywistości edukacyjnej i własnych sposobów działania w tej rzeczywistości”[10].

---

[9] Por. M. Śniadkowski, *Kompetencje animacyjne nauczyciela szansa w oddziaływaniu wychowawczym*, [w:] *Edukacja w społeczeństwie ryzyka. Bezpieczeństwo jako wartość*, M. Gwoździcka-Piotrowska, N. Zduniak (red.), Poznań 2007

[10] R. Kwaśnica, *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), t. II, Warszawa 2004, s. 309–310.

Faza trzecia najbliższa jest sylwetce współczesnego nauczyciela. Wydaje się, że współczesny nauczyciel powinien kształtować swój styl działania oparty na ideach i zasadach edukacji kulturalnej. Edukacja kulturalna utożsamiana jest z edukacją humanistyczną, gdzie realizuje się najwznioślejsze ideały człowieka. Takie przesłanie winno być zakotwiczone w świadomości nauczyciela nauczania początkowego.

Założenia reformy systemu edukacji z roku 1999 w Polsce określają zadania szkoły, w których stwierdza się, że nauczyciele winni dążyć do wszechstronnego rozwoju ucznia jako nadrzędnego celu pracy edukacyjnej. Praca nauczyciela polega na realizacji zadań w zakresie nauczania, kształcenia umiejętności i wychowania. Realizacja tych zadań musi być oparta na podstawowej idei funkcjonowania szkoły, a mianowicie, że uczeń w niej jest podmiotem wszelkich działań nauczyciela. Nauczyciele w szkole podstawowej:

- dostosowują sposób przekazywania odpowiedniej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw uczniów do naturalnej w tym wieku aktywności dzieci;
- umożliwiają im poznawanie świata w jego jedności i złożoności;
- wspomagają ich samodzielność uczenia się;
- inspirują ich do wyrażania własnych myśli i przeżyć;
- rozbudzają ich ciekawość poznawczą oraz motywację do dalszej edukacji.

Kompetencje nauczyciela nauczania początkowego w realizacji edukacji muzycznej

Muzyka odgrywa bardzo ważną rolę w rozwoju psychicznym i fizycznym dziecka. Wykorzystywana jest również w celach terapeutycznych. Dlatego ważne jest, aby nauczyciel nauczania przedszkolnego, jak i nauczyciel nauczania wczesnoszkolnego posiadali nie tylko kompetencje, które ma nauczyciel matematyki, historii czy przyrody, ale również dodatkowe kompetencje – muzyczne.

Według Katarzyny Wojciechowskiej kompetencje muzyczne nauczyciela można podzielić na:

– wiedzę z zakresu integrowania muzyki z innymi dziedzinami aktywności ucznia,
– wiedzę z zakresu teorii muzyki,
– praktyczne umiejętności muzyczne,
– praktyczne umiejętności metodyczne[11].

Nauczyciel nauczania początkowego powinien edukację muzyczną integrować z innymi dziedzinami aktywności ucznia. Dlatego też winien się odznaczać kompetencjami z zakresu muzyki. Polega ona na umiejętnym dobraniu treści i metod, które połączą muzykę z aktywnością ruchową, edukacją przyrodniczą, plastyczną, literacką, matematyczną, techniczną czy zdrowotną. Integracja muzyki z innymi przedmiotami ma wiele zalet, przede wszystkim ulepsza proces nauczania – uczenia się.

Pierwszy etap edukacyjny – klasy 1–3 szkoły podstawowej – kilka lat temu nazwany „kształceniem zintegrowanym", a obecnie – edukacją wczesnoszkolną. Nauczyciel prowadzi tu zajęcia według ustalonego przez siebie planu, dostosowując czas zajęć i przerw do aktywności uczniów. Nie ma wyodrębnionych przedmiotów nauczania i tym sposobem główne ośrodki tematyczne realizowane w ciągu jednego lub kilku dni nauki wchłonęły przedmioty artystyczne. Dobierane dowolnie przez nauczyciela treści kształcenia wokół głównego tematu umożliwiają unifikację treści kształcenia muzycznego. Jednak świadomy nauczyciel wie, że muzyka to jeden z podstawowych języków wspólnoty ponadkulturowej i niezależnie od zdolności dziecka jest potężnym środkiem wychowania. Edukacja muzyczna w sposób naturalny koreluje z innymi edukacjami, co przedstawiono w poniższej tabeli[12].

[11] K. Wojciechowska, *Próba określenia kompetencji muzycznych nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej w zreformowanej szkole*, Wychowanie Muzyczne w Szkole 2007, nr 3, s. 34.
[12] L. Matuszak, *Rozwój kreatywności poprzez myślenie muzyczne*, [w:] *Kreatywność w procesie edukacji*, Bydgoszcz 2002, s. 607–608.

Tabela. Zadania poszczególnych rodzajów edukacji

EDUKACJA MUZYCZNA					
Edukacja polonistyczna	**Edukacja matematyczna**	**Edukacja przyrodnicza**	**Edukacja plastyczna**	**Edukacja techniczna**	**Edukacja zdrowotna**
Kształcenie mowy Bogacenie słownictwa Podział wyrazu na sylaby Opanowanie techniki czytania Wartości estetyczne w zakresie tematyki tekstów literackich Rozwój motoryki małej Umiejętność wypowiadania myśli Umiejętność wyrażania emocji	Kształtowanie poczucia czasu Orientacja stosunków przestrzennych Posługiwanie się symbolami Kształtowanie poczucia podziału Podzielność uwagi	Tematyka realizowanej problematyki Kształtowanie przeżyć estetycznych Odnajdywanie dźwięków przyrody ożywionej i nieożywionej	Smak plastyczny Wyrażanie różnorodnymi technikami plastycznymi przeżyć emocjonalnych Budzenie wyobraźni	Rozwój zdolności manualnych	Umiejętność poruszania się w przestrzeni Orientacja przestrzenna Kształtowanie estetyki ruchu Rozwój fizyczny organizmu

Źródło: opracowanie własne.

Płaszczyzny integracji muzycznej z edukacją polonistyczną (zadania związane z kształceniem językowym) to:

– śpiewanie melodii piosenek różnymi sylabami;

– omawianie treści piosenek;
– rytmizowanie tekstów piosenek, wykonywanie rytmiczanek;
– umuzycznienie tekstów literackich (wierszy, opowiadań, lektur);
– redagowanie opowiadań treści pozamuzycznych słuchanych utworów;
– redagowanie najprostszej formy muzykowania, jakimi są efekty perkusyjne wykonywane naturalnymi instrumentami – rękami i nogami – do słuchanych utworów instrumentalnych literatury światowej lub śpiewanych piosenek.

Edukacja polonistyczna zawiera naukę czytania i pisania. Autorzy amerykańskiej pracy twierdzą, że język mówiony może być szczególnym rodzajem muzyki[13]. Występuje w tym procesie fonetyzacja, czyli wokalizacja. Jest to proces wypowiadania słów podczas czytania. Mamy dwa rodzaje wokalizacji: wewnętrzna (subwokalizacja) i zewnętrzna. Wokalizacja zewnętrzna to po prostu wypowiadanie słów po cichu i poruszanie przy tym wargami. Pozbycie się jej powinno wydawać się łatwe, bo wystarczy albo otworzyć szeroko usta podczas czytania, albo przycisnąć mocno język do podniebienia. Trudniejsza sprawa dotyczy subwokalizacji, czyli współpracy rytmu i czytania. Z nauką piosenek należy łączyć ćwiczenia mowy. Trudniejsze słowa dzielić na sylaby, wyjaśniać ich znaczenie oraz rytmizować z uwzględnieniem tempa, dynamiki i artykulacji. Nauczyciel powinien przejawiać dbałość o kulturę głosu ze szczególnym uwzględnieniem dykcji. Z tego właśnie powodu nie może mieć jakichkolwiek wad wymowy. Dla małego dziecka, a szczególnie przedszkolaka, jest autorytetem. Dziecko powieli jakość jego dykcji.

Płaszczyzny integracji muzycznej z edukacją matematyczną (zadania matematyczne):
– czasowe ujmowanie stosunków eurytmicznych, gdzie wydziela się makrobity i mikrobity w metrum dwudzielnym i trójdzielnym;
– podział wartości nut (wielokrotność, całości, ułamki);
– poczucie pulsu rytmicznego;
– symbole – znaki graficzne wartości nut oraz znaki pisma nutowego;
– analiza budowy dzieła muzycznego.

[13] Por. *Music and Early language acquisition*, College Park 2015.

Płaszczyzny integracji muzycznej z edukacją przyrodniczą (zadania dotyczące życia społecznego i przyrodniczego oraz zadania wychowawcze):
- tematyka śpiewanych piosenek,
- folklor (pieśni i tańce ludowe, obrzędy),
- ilustracje muzyczne do treści przyrodniczych (naśladowanie dźwięków przyrody),
- rozróżnianie efektów akustycznych najbliższego otoczenia.

Płaszczyzny integracji muzycznej z edukacją plastyczną (zadania plastyczne):
- ekspresja plastyczna słuchanych dzieł muzycznych, np. tworzenie plastycznej partytury;
- przedstawianie różnorodnymi technikami plastycznymi po wysłuchaniu utworu muzycznego takich elementów muzyki, jak: melodia (jej kierunek), rytm (zróżnicowany przebieg rytmiczny), tempo (zmiana szybkości), dynamika (zróżnicowanie głośności), agogika (sposób wykonania);
- realizacja różnorodnymi technikami plastycznymi percypowanych utworów muzycznych (np. muzyka programowa).

Płaszczyzny integracji muzycznej z edukacją techniczną (zadania techniczne):
- tworzenie prostych instrumentów perkusyjnych.

Płaszczyzny integracji muzycznej z edukacją zdrowotną (zadania ruchowe i wychowawcze):
- usprawnianie artykulatorów mowy przez naukę prawidłowego oddychania, realizowania ćwiczeń emisyjnych z wykorzystaniem melodii piosenek, w trakcie realizacji formy aktywności muzycznej – śpiew i ćwiczenia mowy;
- prawidłowa postawa podczas śpiewu – ułożenie kręgosłupa;
- kształtowanie cech motorycznych i psychomotorycznych przez realizacje ruchem różnorodnych przebiegów rytmicznych, z poczuciem ciężaru własnego ciała i przestrzeni;
- gra na flecie prostym – poszerzanie pojemności płuc, umiejętność gospodarowania oddechem;
- inscenizowanie ruchem słuchanych dzieł muzycznych;
- tańce ludowe.

Muzyczna edukacja przedszkolna i szkolna w klasach początkowych winna sprzyjać rozwojowi osobowości dziecka. Nauczyciel powinien zdawać sobie sprawę, że działania muzyczne wydatnie przyczyniają się do rozwijania procesów poznawczych. Kontakty z muzyką uczą spostrzegania, wzbogacają wyobraźnię, rozwijają pamięć i myślenie, wydłużają koncentrację uwagi oraz wpływają na kształtowanie postaw i woli człowieka. Muzyka działa pobudzająco na intelekt i ułatwia wysiłki twórcze w wielu dziedzinach. Na początku oddziałuje na dziecko bez udziału jego świadomości, wywołując różne reakcje, takie jak: uderzanie, rzucanie, kołysanie się, radość, śmiech, zaduma. Muzyka przemawia do dziecka bez słów i wnika w głąb jego osobowości. Oddziałuje na jego psychikę. Zaprasza to do uczestniczenia w działaniu. Dlatego małe dzieci chętnie śpiewają, a nawet same tworzą własne wyliczanki i śpiewanki. Edukacja zintegrowana daje wiele korzyści w procesie nauczania i uczenia się, dlatego tak ważne jest, aby nauczyciel nauczania początkowego posiadał wysokie kompetencje. Powinien posiadać praktyczne umiejętności muzyczne. Polegają one na umiejętnościach takich jak: śpiewanie piosenek poprzednio odczytanych z zapisu nutowego, budowanie gam i rozpoznawanie ich w piosenkach, granie na instrumencie itp. Nauczyciel powinien posiadać umiejętności w zakresie realizacji form aktywności muzycznej.

Dla dziecka ruch jest „naturalną formą ekspresji i przyczynia się do ogólnego rozwoju dziecka oraz jego muzykalności. Rozwija zdolność koncentracji uwagi oraz orientację w przestrzeni i pamięć. Dzięki procesom pobudzania i hamowania ruch przy muzyce rozwija dyscyplinę wewnętrzną oraz wdraża do współdziałania w grupie, co ma ogromne znaczenie wychowawcze. Realizowanie układów przestrzennych wpływa na korelację ruchów rąk i nóg. Ruch przy muzyce wprowadza do zajęć szkolonych zabawę, która sprzyja rozwojowi wrażliwości na zjawiska muzyczne. Treści zawarte w tych ćwiczeniach to uwrażliwienie na elementy muzyki, zabawy ze śpiewem, układy taneczne i improwizacja ruchowa. Ważne jest przygotowanie przez nauczyciela odpowiedniej przestrzeni w przewietrzonej sali. Przed prowadzeniem zajęć winien perfekcyjnie opanować układy ruchowe, potrzebne rekwizyty, stopniując trudność wprowadzanych elementów do zapamiętania.

Ruch przy muzyce:

1) kształci koncentrację uwagi, szybką orientację i pamięć;
2) pobudza aktywność;
3) rozwija procesy hamowania i pobudzania;
4) poprawia postawę i koordynację ruchów;
5) wprowadza dyscyplinę wewnętrzną;
6) wdraża do współdziałania w grupie;
7) łagodzi kompleksy i nieśmiałość;
8) rozwija wrażliwość na zjawiska muzyczne:
   – rytm,
   – melodię,
   – tempo,
   – dynamikę,
   – artykulację,
   – barwę,
   – budowę formalną (ab, aba, kanon, rondo);
9) wprowadza do zajęć element zabawy;
10) zaspokaja potrzebę ruchu i zbliża dzieci do muzyki.

Treści ruchu przy muzyce to:
– ćwiczenia uwrażliwiające na elementy muzyki,
– zabawy ze śpiewem,
– układy taneczne (tańce polskie i innych narodów),
– interpretacja ruchowa utworów muzycznych z uwzględnieniem formy muzycznej”[14].

Aby mieć umiejętności praktyczne, potrzebna jest wiedza na ten temat i tu trzeba nawiązać do kolejnej kompetencji, a mianowicie wiedzy z zakresu teorii muzyki. Wiedza z zakresu teorii muzyki to znajomość zasad tworzenia gam, znajomość wartości rytmicznych nut, wiedza na temat sposobu czytania zapisów nutowych, wiedza o grze na prostych instrumentach perkusyjnych, wiedza o instrumentach, znajomość metod i form aktywności muzycznej, historii muzyki i jej prekursorów itp. Wszystko po to, aby móc się nią podzielić z uczniami. Ważny jest zatem sposób, w jaki należy się dzielić tą wiedzą, czyli poznawać nowoczesne metody umuzykalniania dzieci.

[14] L. Matuszak, *Wędruj po krainie muzyki*, Włocławek 2014, s. 90–91.

Pojawia się pytanie, czy każdy, kto ukończył obecnie studia licencjackie na kierunku pedagogika o specjalności edukacja szkolna i przedszkolna będzie kompetentnym nauczycielem w zakresie edukacji muzycznej. Należy jednocześnie zauważyć, że liczba godzin przeznaczonych na ćwiczenia z edukacji muzyki na studiach jest niesamowicie mała. W okresie, gdy na uczelniach studia na kierunku pedagogika trwały pięć lat, studenci mogli wybierać różne specjalności. Na specjalności edukacja przedszkolna i szkolna na 3. i 4. roku było przeciętnie 90 godzin ćwiczeń i 30 godzin wykładów. Stan taki istniał w latach 1989–1996. W końcu lat 90. zaczęły powstawać trzyletnie pedagogiczne wyższe szkoły zawodowe, gdzie liczba godzin przeznaczona na ćwiczenia diametralnie się zmniejszyła. Przez cały okres studiów przeznaczono na nie 25 godzin, a na wykłady – 15. Mimo wielu godzin praktyk student nie jest w stanie przyswoić sobie w stopniu zadowalającym wszystkich umiejętności z edukacji muzycznej, aby z czystym sumieniem mógł powiedzieć, że jest kompetentnym nauczycielem w zakresie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Nie należy się wówczas dziwić, że nauczyciele uczą dzieci piosenek z płyt, gdyż sami nie śpiewają, a często wymagają od dzieci znajomości pisma nutowego, bo mają to w ściągach – gotowych scenariuszach.

Podsumowanie

Muzyka odgrywa zasadniczą rolę w rozwoju dziecka, tak więc ważne jest, aby towarzyszyła mu jak najczęściej. Rozwój umysłu człowieka zależy od skali rozwoju jego systemu poznawczego, który opiera się na wyższych czynnościach psychicznych. Należą do nich: kreatywność, myślenie, mowa, pamięć, rozumowanie, uwaga, wyobraźnia, wola i świadomość. Obszary odpowiadające za nie mieszczą się w różnych częściach mózgu. Bardzo wyraźny jest związek muzyki z emocjami. Czy melodia jest wesoła czy smutna, wiedzą nawet osoby bez muzycznego słuchu. We wszystkich kulturach istnieje muzyka. Z muzyką związany jest słuch. Są ludzie, którzy mają słuch absolutny – zdolność do określania i nazywania wysokości dźwięku. Jednak nie występuje to we wszystkich kulturach. Słuch absolutny jest rzadki, ma go 1 osoba na 10 tys. W kulturach, które

posługują się językiem tonalnym (np. chińskim czy wietnamskim), występuje on znacznie częściej. W naszej kulturze należy do rzadkości. Jest wiele osób, u których występuje amusia, czyli niezdolność do określenia względnej wysokości dźwięku, powtórzenia melodii, co zwykle prowadzi do całkowitego braku zainteresowania muzyką. Amusia prawie nie występuje tam, gdzie są języki tonalne. Badania mózgu wykazały, że śpiewanie ma dobroczynny wpływ na osoby z chorobą Alzheimera, Parkinsona i inne z innymi dolegliwościami, pobudzając emocje. Śpiewanie czy wybijanie rytmu ma wpływ na synchronizację procesów w mózgu

Pojawienie się wyobrażonego wrażenia wymaga aktywacji odpowiedniej kory zmysłowej, która analizuje w specyficzny sposób dane dochodzące z receptorów. Dzięki takiemu pobudzeniu wtórne obszary zmysłowe mogą dokonać właściwej interpretacji. Na przykład Mozart słyszał wewnętrznie melodie i spisywał to, co wytwarzał jego mózg. Okazuje się, że jest to wbrew pozorom dość częste u ludzi kreatywnych. Nie każdy jednak potrafi przypomnieć sobie szczegółowo jakiś obiekt, przechowując w pamięci np. wyobrażenie melodii lub znajomej twarzy. Trudności w odtworzeniu, jak i wyobrażeniu sobie w szczegółach nowych obiektów (wizualnych, dźwiękowych, ruchowych) mogą wynikać z niedostatecznie silnych pobudzeń wstecznych kory zmysłowej. Podobnie dzieje się w przypadku wyobrażeń wizualnych, które aktywizują pierwotną korę wzrokową. W tej sytuacji, jeśli człowiek pamięta melodię, będzie słyszał, czy została wybrana właściwa nuta, ale nie będzie mógł jej wskazać lub nazwać. Osoby obdarzone absolutnym słuchem potrafią nazwać każdą nutę, a osoby ze zwykłym słuchem muzycznym potrafią nazwać kolejną nutę, pamiętając interwał. Wydaje się więc, że należy rozróżnić słuch związany z rozpoznawaniem (projekcje wstępne) od tego związanego z odtwarzaniem lub wyobrażaniem (projekcje wsteczne). Jeśli u kogoś szwankuje ten pierwszy, to nie jest zainteresowany muzyką i nie ma szans, by się czegokolwiek nauczyć. Jeśli nie działa tylko wsteczne sprzężenie, to ma się trudności z wyobrażeniem, więc nie ma talentu do grania, chociaż można lubić muzykę[15]. Mając na uwadze powyżej przytoczoną wiedzę, należy mieć świadomość, że nie każdy człowiek może być odpowiednio wykształcony i przygotowa-

[15] Por. O. Sacks, Muzykofilia. Opowieści o muzyce, Poznań 2009

ny do pracy. Gdy szkoła była elitarna i kształceniem objęty był niewielki procent społeczeństwa, dobór nauczycieli odbywał się na zasadzie selekcji naturalnej. Troską ówczesnych organizatorów i reformatorów oświaty było stworzenie bodźców, które motywowałyby talenty pedagogiczne do podjęcia pracy nauczycielskiej[16].

Obecnie stworzenie wzoru kompetentnego nauczyciela mającego należyte cechy osobowości oraz wiadomości i umiejętności, których posiadanie jest konieczne, jest po prostu niemożliwe. Znaczący odsetek nauczycieli należy uznać za nauczycieli o niezadowalającym poziomie umiejętności i wiedzy, o niskim poziomie kompetencji edukacyjnych.

Literatura

Bartkowicz Z., *Nauczyciel kompetentny, teraźniejszość i przyszłość*, Lublin 2007.
Dylak S., *Wizualizacja w kształceniu nauczyciela*, Poznań 1995.
Gasiul H., *Kompetentny nauczyciel w szkole*, Lublin 1982.
Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, [w] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), t. II, Warszawa 2004.
Matuszak L., *Wędruj po krainie muzyki*, Włocławek 2014.
Music and Early language acquisition, College Park 2012.
Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8.01.1999 r., Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (DzU Nr 12 poz. 96).
Sacks O., Muzykofilia. Opowieści o muzyce, Poznań 2009
Sempruch J., *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reform edukacji w Polsce*, Rzeszów 2000.
Stech K., *Kompetencje zawodowe nauczyciela – spojrzenie na problem*, [w:] *Kompetencje nauczyciela wychowawcy*, K. Ferenz, E. Kozioł (red.), Zielona Góra 2002.
Strykowski W., *Nauczyciel i jego kompetencje*, [w:] Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J., *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Poznań 2007.
Śniadkowski M., *Kompetencje animacyjne nauczyciela szansa w oddziaływaniu wychowawczym*, [w:] *Edukacja w społeczeństwie ryzyka. Bezpieczeństwo jako wartość*, M. Gwoździcka-Piotrowska, N. Zduniak (red.), Poznań 2007.
Wojciechowska K., *Próba określenia kompetencji muzycznych nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej w zreformowanej szkole*, Wychowanie Muzyczne w Szkole 2007.

[16] Por. H. Gasiul, *Kompetentny nauczyciel w szkole*, Lublin 1982.